

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Det respektfulla bemötandet

En kvalitativ undersökning av hur lärare förhåller sig till begreppet respekt

Dina Garwi
Marlena Eriksson
LAU 395, Ht.12

Inriktning/specialisering: LAU395

Handledare: Anna-Karin Kollind

Examinator: Abby Peterson

Rapportnummer: HT12-2480-08

Abstract

Examensarbete inom Lärarprogrammet LP01

Titel: Det respektfulla bemötandet, En kvalitativ undersökning av hur lärare förhåller sig till begreppet respekt

Författare: Dina Garwi, Marlena Eriksson

Termin och år: Ht.2012

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Anna-Karin Kollind

Examinator: Abby Peterson

Rapportnummer: HT12-2480-08

Nyckelord: Respekt, lärande, ömsesidighet, dialogen, lärandedimensioner, hierarki, lyssna, konsekvenstrappa, hänsyn, lydnad, värdegrund, intervjuer, lyhördhet

Sammanfattning

Då vårt syfte med denna undersökning är att undersöka betydelsen av begreppet respekt, och koppla det till lärande, har vi valt att vända oss till lärarna. Vi vill undersöka lärarens perspektiv på respekt och dess betydelse för en fungerande relation/samspel med eleverna i undervisningen, hur detta påverkar motivationen till lärande och hur brist på respekt påverkar i relationer. Våra frågeställningar är: vad är lärarens perspektiv på respekt? Vad uppfattar de som brist på respekt, och vad menar de brist på respekt från eleverna kan bero på? Vad har respekt för betydelse för lärandet och samspelet mellan lärare och elever i klassrummet?

För att få svar på detta har vi genomfört en kvalitativ undersökning genom att intervjua åtta lärare. Intervjувaren blev sedan grundmaterialet till undersökningen. Resultatet kan sammanfattas med fyra ord: lyhörd, lyssna, ömsesidighet och förtroende. Ord som lärarna i undersökningen syftade till begreppet respekt i skolan, och som anses som en förutsättning för en fungerande undervisning. De didaktiska konsekvenserna av undersökningen kan sammanfattas av att den kan vara en vägvisare för lärare i det dagliga arbetet med elever när det gäller respekt i klassrummet.

Vi har utgått från Knud Illeris lärandeteori och dess tre lärandedimensioner: innehållsdimensionen, drivkraftsdimensionen och samspelsdimensionen. Tre dimensioner som tillsammans är en förutsättning för lärande. Vi har genom att först gå tillbaka till slutet av 1800-talet och Ellen Keys tankar kring barnet och pedagogiken, och sedan tittat på värdegrund och ordningsregler från en kommunal skola i Göteborg idag, kunnat få en övergripande bild av begreppet respekt och dess förändring i betydelse över tid. Främst har vi utgått ifrån Sussanne Hanssons forskning kring elevers syn på respekt som bygger på intervjuer med elever. Men vi har i stället valt att undersöka lärares syn på respekt i skolan.

Förord

Då denna undersökning inte hade varit möjlig utan våra intervjuer, vill vi tacka de åtta lärare som snällt har ställt upp på våra intervjuer trots att det var i slutet på höstterminen, det vill säga betygstider och mycket hög arbetsbelastning. Det betyder mycket för oss att de tog sig tid att verkligen fundera kring sin egen syn på respekt, och vilka konsekvenser det har för lärandet. Dessa lärare och deras viktiga svar är alltså grunden för denna undersökning kring respekt och dess betydelse för lärande i skolan.

Innehållsförteckning

Inledning.....	5
Bakgrund	6
Lydnad som respekt/respekt som lydnad	6
Syfte och problemställning.....	8
Teoretisk anknytning och tidigare forskning	8
Teorier om lärande och respekt.....	9
Forskning om respekt i skolan	12
Begreppet respekt och dess olika betydelser.....	13
Respekt i dagens skola	15
Metod	17
Urval.....	18
Intervjuer	19
Transkription och bearbetning av materialet.....	20
Etik	21
Resultatredovisning.....	21
Lärarnas syn på respekt	21
Att lyssna	22
Ömsesidighet:	23
Förtroende.....	24
Lärandet och respekt	26
Brist på respekt.....	27
Brist på respekt eller rubbning i maktbalansen	29
Förslag på åtgärder	31
Analys och diskussion.....	33
Lärarnas syn på respekt	33
Lärandet och respekt	34
Brist på respekt eller rubbning i maktbalansen?	35
Förslag på åtgärder	36
Slutdiskussion.....	37
Referenslista	40
Bilagor	42
Bilaga 1	42
Bilaga 2	43
Bilaga 3	44
Bilaga 4	46
Bilaga 5	47

Inledning

Respekt är ett mångsidigt begrepp. Så djupt förankrat i det mänskliga samvetet att allt som har med moral att göra ryms inom begreppet. Då denna uppsats handlar om respekt i skolan, är det en viktig fråga hur styrdokument behandlar respekt. Vad är respekt i lärandemiljön? Vår ambition är att sätta fingret på innebörden av ordet och tolka det i relevanta termer för lärandeprocessen. Om vi lyckas med detta kan en ömsesidig definition av respekt fungera som grund i kommunikationen mellan lärare och elever. Lärandemiljön omfattar direkta och indirekta relationer som kan påverka definitionen av respekt. Relationer som lärare/elev, lärare/skolledning, lärare/föräldrar men även elever och lärare sinsemellan. Men de viktigaste och mest avgörande för lärandet är relationerna mellan lärare/elev och mellan eleverna sinsemellan, eftersom detta är den direkta och vardagliga relationen där respekt är en viktig komponent i samspelet.

Vår motivering till att skriva denna uppsats har varit vår egen erfarenhet från läraryrket, där vi tycker det är intressant med hur synen på respekt kan variera mellan olika individer beroende på var man kommer ifrån, vilken psykosocial bakgrund man har, och vilken religion man tillhör, med mera. En annan aspekt är hur innebörden i begreppet respekt har förändrats över tiden. Genom att titta på värdegrunder och ordningsregler kan man se en förändring historiskt sett. Det man förr kallade för disciplin och lydnad, har ersatts av samarbete och att man betonar att alla lika rätt.

Redan i förskolan arbetar man med att implementera tankar om normer, värden och respekt genom läroplanen. I målen för **Lpfö 98** (rev 2010) står det att: "Förskolan skall sträva efter att varje barn utvecklar: öppenhet, respekt, solidaritet och ansvar, förmåga att ta hänsyn till och leva sig in i andra människors situation samt vilja att hjälpa andra". Det står även att "förskolan skall sträva efter att varje barn utvecklar sin förmåga att upptäcka, reflektera över och ta ställning till olika etiska dilemman och livsfrågor i vardagen, förståelse för att alla människor har lika värde oberoende av social bakgrund och oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder och respekt för allt levande och omsorg om sin närmiljö".

Men även om man redan i mycket unga år börjar arbeta med de normer som finns i skolans värdegrund, har våld och hot blivit en del av vardagen i dagens skola. Per Binach (Binach, 2006: 128) som diskuterat detta fenomen, hävdar att våldet har blivit råare, oprovocerat och går längre ner i åldrarna. Han hävdar också att våldet i dagens svenska skola tyvärr innefattar våld mot lärare och även mot rektorer. Han menar att orsaken till att det förekommer våld i en skola inte är vem som går i skolan för tillfället, utan att det är personalens sätt att hantera konflikter och störningar som är orsak till att den typen av kränkningar förekommer. Vi har genom vårt arbete i skolan upptäckt att det finns den typ av problem precis som Binach beskriver. Våra egna erfarenheter har väckt en oro för vad detta kommer att leda till, och hur det kommer att se ut i skolan om såg tjugo år. Vi har gemensamt i vår syn på respekt, eller snarare bristen på respekt i skolan, att vi känner respektlösheten från eleverna genom att det inte kan lyssna på vad läraren säger. Detta är oroande, då det är en förutsättning för lärande att kunna lyssna på vad läraren ska säga. Vad tycker lärare om klimatet i skolan och vad tycker de borde göras. Vad är det som orsakar den ökade bristen på respekt för auktoriteter, är det lärarens yrkesstatus som har blivit urholkad? Vi tycker att fokus ofta ligger på eleverna och behoven att visa dem respekt. Ofta läser vi i skolans värdegrund och i barnkonventionen bland annat, om hur barnet ska behandlas med respekt, men hur är det då med läraren? Vilka är lärarnas behov av respekt och själva läroprocessens?

Bakgrund

Lydnad som respekt/respekt som lydnad

Förr i tiden hette det att ”den man agar älskar man”, de vuxna ansåg det vara en rättighet att aga eller rättare sagt att bestraffa genom aga, barnet eller den minderårige. Detta ansågs som en del av uppfostran både i hemmet och i skolan. Husbonden kunde aga sina anställda (husaga) fram till 1920-talet, då detta förbjöds, och 1979 kom lagen som förbjöd föräldrar att slå sina barn. I skolan har man agat barnen från medeltiden, men rätten att aga avskaffades efter hand inom flickskolor och läroverk, för att slutgiltigt avskaffas i folkskolan 1958 i samband med den nya folkskolestadgan som då infördes (Larsson, 2009: 292). Trots att aga var en självklar del i barnets uppfostran på slutet av 1800-talet och långt in på 1900-talet fanns det kritiska röster mot barnaga som såg det som kränkning av barnets integritet.

En av dessa motståndare var Ellen Key (1849-1926) författaren till *Barnets århundrade*, en bok där författarinnan utvecklade sina egna pedagogiska idéer under 1880-1890-talet. Hon var en pedagogisk förgrundsgestalt till dagens uppfostrings och utbildningstankar. Thorbjörn Lengborn som skrivit *En studie i Ellen Keys pedagogiska tänkande* (1977) skriver att Key ansåg att:

barnet i ett kärleksfullt hem kan behandlas på ett sådant sätt, att det på en gång kan tillgodose sina egna behov och intressen och lära sig ta hänsyn till andras likaberättigade krav i dessa hänseenden. Egen frihet och respekt för andra blir inte oförenliga motsatser (Lengborn, 1977: 63).

Enligt Lengborn menade Key att man genom en bra och kärleksfull fostran i hemmet kan ge barnet en möjlighet att förena den egna lyckan med alla människors likvärdighet, och även att det var möjligt att förena undervisning/ utbildning med frihet och jämlikhet. Med andra ord behöver inte respekt för andra vara en motsats till den egna friheten.

När skolaga och aga i hemmen försvann i Sverige, försvann även den form av fysisk våldsmakt som lärare och föräldrar hade över sina elever och barn att reglera lydnad. I de gamla styrdokumenterna och ordningsreglerna är lydnad ett centralt begrepp (se bil.5), men när vi tittar i dagens styrdokument saknas detta helt (bil.4). Enligt Lengborn talade även Ellen Key om lydnad som något som barnen bör lära sig, och för att uppnå sådan menar hon att straff och belöning är moment som är viktiga (Lengborn, 1977: 40). Att lyda, även i termerna ”lyda” och ”lydnad”, har sakta bortrationaliserats från skolor och hem och idag används begreppet i liten skala, endast som exempelvis uttryck i hunddressyr. Inom skolan har det ersatts av en pedagogik där man samarbetar, ”lyssnar på, stöttar och hjälper varandra” (Bilaga 4, Guldhedsskolans ordningsregler: punkt 7, elever). I den ”mjukare linje” som finns i skolan idag finns det därför inga hot om fysiskt straff om man inte lyder de överordnade, det vill säga de vuxna.

Syfte och problemställning

Vårt syfte med denna undersökning är att undersöka betydelsen av begreppet respekt, och koppla det till lärande. Vi vill undersöka lärarens perspektiv på respekt och dess betydelse för en fungerande relation/ samspel med eleverna i undervisningen och hur brist på respekt påverkar undervisningen? Vi vill också se hur förekomsten och frånvaron av respekt påverkar samspelet i klassrummet mellan lärare och elever, och hur detta påverkar motivationen och undervisningsinnehållet. När man ser på barnkonventionen och styrdokumentet är det ofta elevernas/barnens rättigheter som diskuteras och lyfts fram, därför har vi valt att fokusera på lärarna och vad de uppfattar som sina rättigheter vad gäller respekt. Våra frågeställningar är:

1. Vad är lärarens perspektiv på respekt?
2. Vad har respekt för betydelse för lärandet och samspelet mellan lärare och elever i klassrummet?
3. Vad uppfattar de som brist på respekt, och vad menar de att brist på respekt från eleverna kan bero på?

Teoretisk anknytning och tidigare forskning

Som teoretisk anknytning i undersökningen har vi valt Knut Illeris lärandeteori som förklarar *sambandet*, eller snarare *samspelet* mellan lärande och det sociala rummet. Vi menar att denna teori lämpar sig som utgångspunkt till denna undersökning, då den avser alla typer av lärande och allt som har med lärande att göra. Då respekt är en del av det sociala rummet i skolan, har vi valt Illeris lärandeteori. Detta för att bättre kunna förstå vilken påverkan synen på respekt i klassrummet har på lärandet.

Teorier om lärande och respekt

För att förstå och få en bild av Illeris lärandeteori presenteras nedan en figur som visar hans tre lärandedimensioner, som han hävdar är grunden till lärande (Illeris, 2009:41). Dessa tre är:

- Innehåll
- Drivkraft
- Samspel

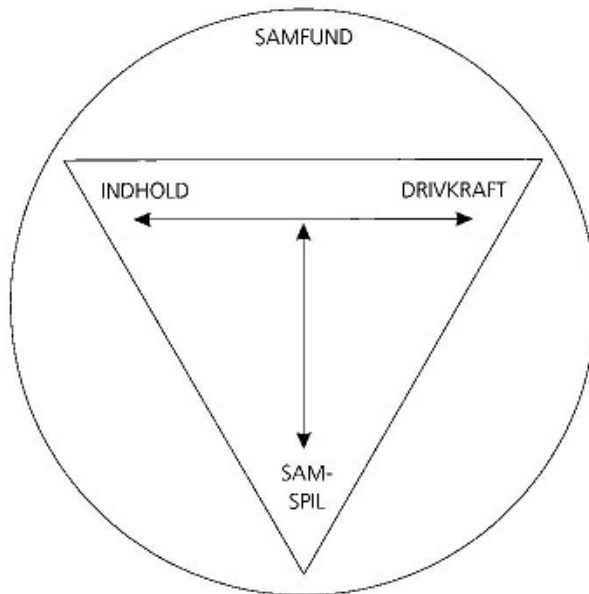

Bild: Illeris tre lärandedimensioner (Illeris, 2009:41).

Den första dimensionen som handlar om innehåll, syftar på innehållet i lärandet, för att skapa en mening och förståelse för det man lär sig. Den andra är drivkraftsdimensionen där han syftar på den drivkraft som för lärandet framåt och som måste finnas hos både läraren och eleverna för att nå lärande. Den dimension som är mest relevant och som ligger närmast detta arbete är den tredje dimensionen, samspelsdimensionen, då det är den som utvecklar elevens sociala förmågor. Det är den som är grunden till elevernas sociala kompetensutveckling, och där spelar synen på respekt en stor roll för samspelet med andra. Men även innehållsdimensionen och drivkraftsdimensionen spelar stor roll för denna undersökning. Innehållsdimensionen är kanske den dimension som ligger längst ifrån respekt i klassrummet. Men det krävs ändå ett innehåll i lärandeprocessen som skapar en mening med det man lär sig.

Illeris förklarar att ”Traditionellt har detta innehåll framför allt uppfattats som kännedom/kunskap, färdigheter och i vissa sammanhang även attityder” (Illeris, 2009; 97). Han ser innehållsdimensionen som det som vi lär oss, och i det finns meningen, insikten, förståelsen och överblicken. Han menar även att begreppet attityd innefattar vår syn på andra, och detta innehåller även vår respekt för andra. För att det ska utvecklas en drivkraft hos eleverna, krävs en miljö i klassrummet med ömsesidig respekt. Drivkraften kommer av ett ”givande och tagande” både från läraren och eleverna, och utan drivkraft är det svårt att driva undervisning och erhålla en god lärandemiljö.

Den förståelse och det meningsskapande som Illeris talar om i innehållsdimensionen, är begrepp som Bakhtin också kopplar till dialogen i sin sociokulturella teori (Dysthe, 2011: 99). Han menar att det vid ett yttrande krävs ett svar som är ett aktivt motstånd eller stöd, till exempel en invändning eller ett instämmande för att uppnå förståelse och skapa mening. Alla yttranden (även den tysta och osynliga) är dialogiska relationer, som ingår i vårt sociala samspel (Dysthe, 2011: 101). Illeris menar att samspelprocessen berör de sociala och samhälleliga aspekterna av lärande, tillägnelseprocessen berör innehållshållet, och drivkraftdimensionerna berör samspelet mellan individen och omvärlden och att allt lärande är socialt, (Illeris, 2009:37-41). Olga Dysthe har i sin forskning diskuterat ”lärande i samspel med andra” (Dysthe, 2003; 5). Hon hänvisar till Bakhtins dialogteori när hon beskriver dialogen som grundläggande för nästan allt, och att den är en förutsättning för förståelse och meningsskapande (Dysthe, 2011: 97,99). Dysthe menar att:

Lärande sker genom deltagande och genom deltagarnas samspel; språk och kommunikation är grundläggande element i läroprocesserna; balansen mellan det individuella och det sociala är en avgörande aspekt på varje läromiljö; lärande är mycket mer än det som sker i elevens huvud och har att göra med omgivningen i vid mening (Dysthe, 2003: 31).

Dysthe ser precis som Illeris och Bakhtin samspelet som grundläggande för lärandeprocessen (Dysthe, 2003; 97). Samspelet och deltagandet i klassrummet för att uppnå lärande, sker alltså genom språket och kommunikationen.

En annan viktig aspekt när det gäller samspelet mellan människor är tilliten. Den danske filosofen Knud Ejler Logstrup har i sin (1905-1981) teori om det *etiska kravet* (1997) visat vilken betydelse tilliten har i relationer, och han framhåller sambandet mellan respekt och tillit. Han menar att det finns ett beroende mellan människor som är medmänskligt, och detta synliggörs i teorin genom att bilden av respekt mellan lärare och elever, och mellan elever och elever lyfts fram. Teorin kan ge inblick i hur elever ser på varandra och hur de även ser på läraren (Logstrup, 1997, Hansson, 2012: 10).

Seija Wellros, universitetsadjunkt och psykolog som har forskat i roller och hierarkier (Wellros, 1998: 93), menar att det råder en osäkerhet bland människor kring hur man ska vara och en begreppsförvirring kring status och hierarki. Hennes åsikt är att denna begreppsförvirring brukar uppstå under en samhällsförändring som sker snabbt, och hon tror att detta även har skett i Sverige. Klass och rang, låg och hög, hierarki och status, lyda och befalla, är begrepp som har svårt att hitta sin placering där nyckelorden är jämlikhet, rättvisa och medbestämmande och människors värde. Wellros menar att detta leder till att många hierarki- och statusmarkörer som tidigare har varit självklara, helt har försvunnit eller försvagats (Wellros, 1998:93).

Med andra ord kan det enligt Wellros idag vara oklart vilka regler som gäller i samspelet mellan människor på olika hierarkiska nivåer, och att detta kan bero på att man använder helt andra begrepp idag. Här ger Wellros några exempel på hur gamla symboler har fått andra innebörder eller ersatts, till exempel har man slutat att säga magistern och fröken och ersatt detta med tilltalsnamn, eller att arbetaren kör den dyra sportbilen, eller att industriledaren brygger sitt eget kaffe och cyklar till jobbet iklädd träningsoverall. Andra intressanta exempel som Wellros ger är att när man i kontakten med myndigheter säger du med varandra och man tilltalar varandra med tilltalsnamn. Hon frågar sig om det är hierarkierna som är försvagade eller om det bara är de yttre tecknen? (Wellros, 1998:93) I klassrummet och i skolvärlden kan man se att symboler har fått andra innebörder främst i ordningsregler och värdegrund (se bil.3,4 Guldhedsskolans värdegrund och ordningsregler). I dagens skola är de demokratiska värdena högt värderade och samarbete och likvärdighet väger tungt i styrdokumentet. Enligt Wellros teori om de hierarkiska nivåerna innebär förändringarna förvirring om vad det är som gäller mellan lärare och elever, och detta påverkar respektmiljön i klassrummet.

Forskning om respekt i skolan

Bristande respekt är ofta utgångspunkt när det gäller diskussioner kring fenomenet respekt i tidigare forskning. Sällan har man undersökt frågor om hur man kan förstå respekt i skolan som en kvalitet. Dock finns det forskning som handlar om vad det är som gör att elever kan känna sig respekterade genom att läraren lyssnar på dem, och betydelsen av känslan av att vara likvärdig med läraren. Man har diskuterat frågor som: hur kan man ha en bra och sympatisk atmosfär i klassrummet och samtidigt ha en god ordning? Vad har elever för tankar om respekt och om relationer i klassen och skolan? Susanne Hansson har i sin avhandling i pedagogik *Den nödvändiga osäkerheten: Elevers perspektiv i relationer i skolan* (2012), problematiserat och diskuterat frågor som dessa, och genom elevernas egna berättelser fått svar på många frågor om deras relationer och erfarenheter, och syn på respekt i skolans värld. Genom deras perspektiv har hon kunnat belysa de etiska dimensioner i deras relationer i skolan som går under begreppet respekt.

Susanne Hansson vill göra sin undersökning på grund av att hon tycker att medias bild av elever är så svart när det gäller respekt och dess betydelse för elever. I media beskrivs hur lärare och elever som blir kränkta av andra elever, och hon vill få reda på om det vi läser i media ger en skev bild av verkligheten. Genom att intervjua 69 sjundeklassare kan hon visa att för dem är respekt ett begrepp med ett starkt, innehållsrikt, och erfarenhetsbaserat innehåll, och de tidigare erfarenheter som man har kring detta har stor betydelse. Det visar sig att det som dessa elever tänker på när det gäller respekt, är att man blir sedd som den man är, att man blir bemött av sin lärare med ärlighet och att läraren lyssnar på en, att kamraterna accepterar att man har vilka åsikter man vill och att man klär sig som man vill. Ytterligare ett resultat av Hanssons undersökning, är att det visar sig vara svårt att få eleverna att lyfta fram de positiva sidorna med respekt. Det är lättare att klandra andra och tala om hur andra beter sig respektlöst, men det är svårare att tala om hur man själv visar respekt utåt mot sina kompisar i skolan.

Hansson har med hjälp av tidigare studier om begreppet respekt delat in begreppet i tre olika teman (Hansson, 2012;14):

1. **Respekt som likvärdighet**, vilket innebär respekt där två eller flera parter kan se varandra likvärdiga och på samma nivå.
2. **Som ömsesidighet**, vilket innebär respekt där två eller fler parter respekterar varandra ömsesidigt.
3. **Som förtjänad**, vilket innebär respekt där personen som får respekt, på något sätt har förtjänat den.

Det är tre teman som framträder i de tidigare studier som Hansson har utgått ifrån, och som har relevans för hennes undersökning och dess resultat. Därmed är de också intressanta och relevanta för denna undersökning. Hanssons undersökning har sin teoretiska bakgrund i den tyske pedagogen Thomas Ziehes teorier kring de förändringar som skett i de västerländska samhällena. Dessa förändringar innebär en förändrad inställning till auktoriteter, men även förändringar i de värden som finns i vårt arv när det gäller till exempel inställningen till livsstil, äktenskap och religion. Hansson funderar över vilken relevans och vilket värde respekt har i människors relationer i skolan. Eftersom lärare är ett exempel på auktoriteter, kan den förändrade inställningen till auktoriteter betyda att denna yrkesgrupp är en auktoritet som inte längre tas för given (Hansson, 2012; 10). I likhet med Wellros resonemang kring auktoriteter, finns här en syn på att det har skett en förändring kring inställningen till auktoriteter, och att detta påverkar lärarens position i förhållande till eleven.

Då Hanssons studie problematiserar begreppet respekt utifrån elevernas erfarenheter i vardagen i skolan, har vi med vår undersökning velat komplettera hennes studie genom att undersöka hur lärare ser på respekt i skolan.

Begreppet respekt och dess olika betydelser

Vi har ovan belyst lite olika sätt att förstå begreppet respekt, och vi har hittills använt respekt i olika sammanhang men inte definierat begreppet. Som vi har beskrivit tidigare menar Hansson att respekt är något som elever tänker på i sammanhang när de vill bli sedda, ha vilka åsikter de vill och att bli accepterade som de är. Hon har tagit hänsyn till etiska dimensioner i relationerna i skolan.

Annan forskning och ytterligare sätt att se på begreppet respekt som vi valt att uppmärksamma i denna undersökning, är den amerikanske sociologen Richard Sennett. Trots att hans forskning inte handlar om skolan, finner vi det ändå relevant för vår undersökning, då den berör själva begreppet. Enligt Sennett finns det flera ord som måste definieras för att kunna gå in på begreppet respekt. Dessa ord har stort betydelse för vår uppfattning av vad respekt är. Det första är status, det vill säga en persons plats i den sociala hierarkin. Det andra är prestige, som har att göra med de känslor som personens status väcker. Det tredje är ömsesidigt erkännande, mutual respect, och handlar om att acceptera andra människor trots att de är ojämlika med oss eller har andra åsikter än oss själva (Sennett, 53-54, 2003).

Sennett skriver att i ojämlika relationer, det vill säga relationer präglade av skillnader i status som läkare- patient eller lärare- elev, är respekt möjlig om båda parterna accepterar varandras autonomi. Begreppet autonomi innebär enligt Sennett att eleven respektive läraren accepterar att den andre vet vad han/hon gör även om man själv inte förstår det. Han menar att det är lättare att acceptera andra för deras värde som människor än att acceptera deras jobbinsatser. Vad det är som är jämlikt skiljer sig i samhället, beroende på vilken sorts jämlikhet vi pratar om, men i stort sett betyder det att vi kan se den andres arbetsinsatser som likvärdiga våra. Det är lättare att respektera andra samhällsmedborgare för deras mänskliga värde, "dignity of the body", medan "dignity of work" är svårare att acceptera (Sennett, 2003: 58-59). Det är en process som kräver erkännande från båda parter, att båda accepterar det den andra gör eller säger fast man inte förstår, eftersom man betraktar den andre som jämlik sig själv (Sennett, 2003, 120-123).

I likhet med Sennett diskuterar även Ylva Ulfsdotter Eriksson och Marita Flisbäck erkännande och kopplar det till respekt i *Yrkesstatus* (2011). Hos Ulfsdotter/ Eriksson och Flisbäck finns en syn på respekt som påminner om Sennetts där erkännande spelar stor roll, men till skillnad från Sennett spelar status och prestige en mindre roll. Både hemma och på jobbet har vi ett behov av att känna ett egenvärde, vi vill vara betydelsefulla och känna att det vi uträttar har betydelse. För att vi ska känna välbefinnande är det av stor betydelse att vi får ta emot erkännande och respekt från människor omkring oss, vänner, familj eller kollegor. När vi känner oss negligerade, respektlöst bemötta eller osynliggjorda, påverkar det vår identitetsuppfattning och kan ge en negativ självbild, vilket kan leda till dåligt självförtroende (Ulfsdotter/Eriksson, Flisbäck, 2011: 25).

Både Hansson och Sennett talar om lika respekt för alla. Eleverna i Hanssons undersökning har denna syn när de säger att de vill vara accepterade som de är, och Sennett talar om att acceptera andra även om man är ojämlika. Ulfsdotter Eriksson och Flisbäck definierar och koncentrerar sin undersökning på känslan av att vara betydelsefull, och de diskuterar begreppet erkännande som har ett starkt samband med begreppet respekt. Den form av respekt som både Hansson och Sennett talar om, handlar om lika respekt för alla. Eleverna i Hanssons undersökning har denna syn när de säger att de vill vara accepterade som de är, och Sennett talar om att acceptera andra även om man är ojämlika.

Om man tittar i styrdokumentet, värdegrund och ordningsregler saknas den negativa sidan av respekt som till exempel när man koppar respekt till rädsla. I stället försöker man i dessa dokument lyfta fram den positiva sidan av respekt. Även när man tittar på skolors värdegrund lyfter man fram det positiva med respekt och man försöker få fram dess budskap som en gemensam plattform som skapar gemenskap kring något.

Respekt i dagens skola

I detta stycke diskuteras hur värdegrund och ordningsregler ser ut i den kommunala 3-9 skolan Guldhedsskolan centralt i Göteborg. Detta för att en av författarna till denna undersökning arbetar där som lärarvikarie och har därmed kännedom om både anställda och elever, därmed finns en viss insyn som gör att det varit lättast att använda just denna skola. Vi har även valt att jämföra med ordningsregler från Dufveska skolan i Osby (1899) för att kunna se en utveckling.

Guldhedsskolan i Göteborg skriver i sin värdegrund (se bilaga 3,4) att: ”vi visar varandra respekt och hänsyn så att vi tillsammans kan känna gemenskap och trygghet och göra Guldhedsskolan till en så bra skola som möjligt”, punkt nr. 7 säger att: ”Jag visar respekt och hänsyn, Personal: Om vi är vuxna förebilder, Elever: Om vi lyssnar på, stöttar och hjälper varandra”. När man sedan tittar på ordningsreglerna för skolan, är de utformade så att samtliga ordningsregler grundar sig på respekt för sina kamrater, personal på skolan, men även för skolans fysiska miljö som interiörer och fasader. Här finns också en beskrivning av en konsekvenstrappa som handlar om vad som händer om man inte följer de regler som finns.

Man pratar om: ”1. Tillsägelse, 2. Meddelande till hemmet, 3. Föräldrar kallas till skolan, 4. Samtal medklassföreståndare/elevhälsoteam/rektor, 5. Rektor beslutar om vidare åtgärder.” Man talar alltså om varför man har ordningsregler, hur man ska göra för att hålla dem, och till sist vad som händer om man inte respekterar ordningsreglerna. När man då tittar på ordningsregler från skolan förr i tiden, är det en märkbar skillnad som sticker ut, och det är begreppet lydnad. Här följer ett exempel från Dufveska skolan i Osby från 1899 och dess ordningsregler (Per-Åke Brandt, artikel i tidskriften *Lejongapet* 26-28 Augusti 1977, bil. 5):

Lärjunge vare pliktig att inom skolan iakttaga ett sedligt uppförande, öva fridsamhet och välvilja emot kamrater, att akttningsfullt bemöta skolrådets ordförande och ledamöter, vederbörande tillsyningsmän m.fl., visa aktning och lydnad för sina lärare och utan motstånd mottaga deras föreskrifter, tilltal och bestraffningar

I dagens skola har därmed utvecklingen gjort att begreppet lydnad helt har försvunnit från dess styrdokument och tyngdpunkten läggs istället på samarbete. I skolans värdegrund och ordningsregler, finns det inget hot om bestraffning om man inte lyder de överordnade, men däremot konsekvenser om man bryter mot reglerna. Konsekvenstrappans åtgärder är inte av samma slag som tidigare, men någon form av hot av mildare slag. Dessutom är begreppet överordnade borttaget och har istället ersatts av regelföljande. Den bestraffning som syns är kontakt med hemmet och i värsta fall, om rektorn tycker det, ”vidare åtgärder”. Kopplingen till rädsla har rationaliserats bort, den rädsla som grundade sig i en annan typ av respekt; respekten för de överordnade, som man såg till att få genom hot om straff och strikta instruktioner om lydnad.

Per Binachs diskuterar i sitt verk *Om skolans psykosociala arbetsmiljö, hur vi skapar ett bra klimat, en metod i fyra steg* (2006) föräldrars ovilja/misslyckande att sätta gränser och hur det påverkar respekt, detta som en slags vägledning i hur dessa frågor ska bemötas och hanteras i skolan. Han menar att anledningen till att vissa elever är respektlösa är att de helt enkelt **kan**, och att detta är ett beteende som är inlärt, till största delen i hemmet. De har tagit makten hemma över sina föräldrar, och är vana vid att få sin vilja igenom. Dessa barn och ungdomar är vana vid att vinna hemmakonflikterna, föräldrarna har misslyckats med att sätta gränser, och detta resulterar i respektlösa, och ibland även aggressiva barn och ungdomar (Binach, 2006: 135).

Det är dessa individer som skolan sedan får möta i klassrummet. Detta diskuterade Ellen Key redan på slutet av 1800-talet, att många föräldrar har ambitionen att kärleksfullt fostra sina barn, men att de backar vid att dra gränser (Lengborn, 1977: 63).

Metod

Syftet med undersökningen är att belysa lärarnas syn på respekt och koppla det till lärande. Genom att ställa frågor till lärare kring begreppet respekt och undersöka hur lärandet påverkas och koppla detta till Illeris lärandeteori som består av de tre dimensionerna: samspel, drivkraft och innehåll, fick vi inblick i lärarnas syn på respekt i undervisningen. Att välja en kvalitativ eller en kvantitativ undersökningsform var inget självklart från början. Båda metodernas för- och nackdelar vägdes mot varandra. Vi har använt oss av Staffan Stukats: *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap* (2008) för att jämföra mellan de två ovan nämnda metoderna. Kännetecknande för en kvalitativ undersökningsform är att de enskilda reflektionerna och tankarna samlas in för att tolkas och för att få förståelse av själva meningen och innebörden i det som sägs. Den kvantitativa undersökningsformen syftar till att söka samband och mönster i ett större insamlat grundmaterial, till exempel enkäter, för att sedan kunna tolka materialet med hjälp av statistik och statistiska modeller (Stukat, 2008, 30-36).

En fördel med en sådan undersökningsform är att den kan innefatta ett större antal respondenter än en kvalitativ undersökning, det gör att man kan dra större generella slutsatser.

Peter Esaiasson, med fler, har en annan syn på kvalitativa och kvantitativa undersökningar och diskuterar i sin bok *Metodpraktikan konsten att studera samhälle, individ och marknad* av andra benämningar än Stukat. Författarna använder sig av termerna samtalsintervjuer och frågeundersökning i stället för kvalitativ och kvantitativundersökning och menar att dessa termer ger bättre beskrivning av undersökningsmetoderna. Samtidigt finns det inget, enligt författarna, som nödvändigtvis säger att antalet svarspersoner i en kvantitativ/frågeundersökning måste vara högre än antalet svarspersoner i en kvalitativ/samtalsintervju (Esaiasson, 2010, 258-261). Detta innebär att antalet intervjuade lärare i denna undersökning kunde variera och samtidigt kunde vi använda oss av samtalsintervjuer.

Vi insåg emellertid att fördelarna med en undersökning med samtalsintervjuer dominerade med tanke på att det främsta skälet för oss var, som nämnt ovan, att undersöka den enskilde lärarens tankar och reflektioner och ge det utrymme för att kunna utvecklas i en högre grad än vid en frågeundersökning. Dessa tankar och reflektioner samlas in för att tolkas, för att få förståelse av själva meningen och innebörden i det de intervjuade säger. En annan anledning var tidsbegränsningen där olika faktorer styrde som har med lärarnas arbetsschema och vårt examensarbete att göra, då en frågeundersökning skulle kräva mer tid att genomföra. Fördelen skulle kunna vara att flera respondenter kan delta i undersökningen (Metodpraktikan, 2010, s 257-259).

Valet att enbart undersöka lärarnas syn på respekt var inte helt självklart från början. Vi hade tänkt undersöka både elevers och lärares syn på respekt, men efter att vi studerat Hanssons undersökning som gav svar på många av våra funderingar kring elevers perspektiv på respekt, koncentrerade vi vår undersökning enbart på lärarna. Detta var avgörande för vår val av metod med tanke på att samtalsintervjuer med elever hade krävt mer tid för formulering av frågorna, själva intervjun och även vid analysen. Det hade krävt en del förberedelser i form av öppna diskussioner om själva begreppet, då vi var osäkra på om eleverna förstod vad vi menade med respekt, och det skulle även innebära att det krävdes mer genomgående förklaringar av frågorna. Detta styrde vår tanke mot en frågeundersökning med eleverna, och samtalsintervjuer med lärarna i början av undersökningen. Hanssons undersökning täckte elevernas perspektiv och därmed bestämde vi oss för samtalsintervjuer med lärarna.

Urval

Eftersom syftet med vårt arbete är att undersöka lärarnas perspektiv på respekt, valde vi att göra ett urval av lärare från flera nivåer båda på grundskolan och gymnasiet. Totalt intervjuades åtta lärare, sex kvinnor och två män.

När det gäller antalet intervjuade lärare, bestämdes antalet även här med tanke på tidsbegränsningen, det vill säga hur många vi skulle hinna med att intervju. De intervjuade lärarna har olika akademiska och sociala bakgrunder, samt olika åldrar och yrkeserfarenheter. Från början avsåg vi att se vilken betydelse genus har för synen på respekt, men insåg att undersökningen skulle bli alltför omfattande med detta inkluderat.

Intervjuer

Samtalsintervjuerna genomfördes med en uppsättning öppna frågor, halvstrukturerade. Stukát menar att halvstrukturerade intervjuer gör det möjligt för forskaren att samspela med respondenten. Intervjuerna blir djupare och svaren kan följas upp. Lärarnas tankar kring respekt och deras syn på hur detta kan påverka undervisningen blev mer synliga under samtalen. Frågeguidens första frågor handlade om vad som är respekt för den intervjuade läraren och fungerade som en ram eller öppning för det följande samtalet. De var även tänkta att poängtera för den intervjuade att undersökningen handlade om betydelsen av respekt för lärarna i undervisningen och skola, inte i privatlivet. De följande tre frågorna handlade om respektens betydelse för relationen mellan lärare och elev och dess påverkan på lärandet och motivationen. Med fråga fem och sex ville vi undersöka om läraren tycker att bristen på respekt har ökat de senaste åren och om det har några samband med den nya läroplanen. De sista två frågorna syftar på lärarnas förväntningar och deras syn på vad som kännetecknar respektfullt beteende. Här tog vi upp två vanliga beteenden som brukar väcka irritation, nämligen att elever kommer för sent och pratar i munnen på läraren och på varandra. Vi tyckte det var värt att undersöka om detta verkligen är ett stort problem i verksamheten och om det uppfattas som brist på respekt eller inte. Intervjuerna ägde rum på skolorna under skoltid och efter överenskommelse. Innan vi tog kontakt för att boka tid skickade vi ett brev med information om undersökningen, samt information om vem vi är (bilaga 1). Längden på intervjuerna varierade mellan 20 och 40 minuter, men hade ett genomsnitt på 30 minuter per intervju. Alla intervjuer spelades in på mobiltelefon samtidigt som anteckningar fördes. Intervjuerna följdes av en stund för nerteckning av sådant som vi inte hann med, eller känslor under intervjun som aldrig uttalades och därför kunde komma bort senare. Vi valde att dela jobbet mellan oss och sex intervjuer genomfördes av en person, medan den andra intervjuade två. Denna arbetsdelning var av praktiska skäl då en av oss jobbar som lärare och har möjlighet att träffa fler lärare.

Transkription och bearbetning av materialet

Transkription av intervjuerna gjordes på två olika sätt. Detta beror på att vi diskuterade hur intervjuerna skulle gå till och vilken metod vi använder oss av vid inspelningen och nerteckningen av intervjuerna men missade hur var och en av oss transkribera egna intervjuer och vilken följd skulle detta ha på sammanställningen av resultatet. Skillnaden mellan författarnas transkribering var att innehållet i det ena fallet tolkades och sammanfattades av författaren, medan det i det andra fallet skrevs ut ordagrant, även det som var svårt att höra eller var oklart. Sex intervjuer sammanfattades och två skrevs ut ordagrant. Den av oss som sammanfattade svaren lyssnade noga på inspelningen för att sedan försöka urskilja det som enligt henne var relevant för undersökningen och intervjufrågorna. Stukát skriver att transkriberingen av ostrukturerade intervjuer är tidskrävande och ett sätt för att övervinna detta är att det som är intressant och relevant skrivs ut. Om det görs på rätt sätt så att ingen betydelsefull information förloras (Stukát, 2008, 41). För att öka undersökningens reliabilitet, tillförlitlighet, och kompensera för den skillnad som uppstod vid transkriberingen, lyssnade vi bägge igenom materialet ytterligare en gång och nertecknade resultatsammanställningen tillsammans. Allt detta för att kontrollera att inget svar som är relevant kom bort.

Vi har valt att göra om talat språk till skriftspråk, då vi citerar, för att göra det lättare att läsa. Båda författarna lyssnade på de ursprungliga intervjuerna och jämförde med citaten i undersökningen för att undvika feltolkningar av orden och att de valde orden var så nära det talade som möjligt. Kontrollen av transkriberingen och vid omskrivningen av citaten gjordes för att öka undersökningens reliabilitet (Stukát, 2008, 125-126).

Vid själva bearbetningen av materialet kunde vi urskilja följande teman: lärarnas syn på respekt, deras syn på lärandet och respekt, på bristen på respekt, på respekt som maktfaktor och deras förslag på åtgärder. Dessa teman beskrivs sedan i resultatredovisningen. Urvalet av citat under resultatredovisningen gjordes med syfte att analysera lärarnas syn på respekt och därför användes citat från alla intervjuer. En risk finns att under vissa teman citeras en lärare mer än andra detta har med att en del lärare har en mer belysande åsikt i en viss fråga. Till exempel under temat brist på respekt eller rubbning i maktbalansen? Citeras lärare 7 mer än andra detta beror på att denna lärare hade en åsikt som skilde sig från de andra och därför var det viktigt för undersökningens validitet att belysa denna åsikt. Detta kan uppfattas som en svaghet då en åsikt verkar tar mer

plats än andra men och andra sidan kan finnas andra lärare som förespråkar denna åsikt ute i verksamheterna, på skolorna, och därför det är viktigt att ta med alla åsikter i resultatredovisningen. Vi sorterade och noterade vad de intervjuade lärarna hade sagt under de olika temana. Vid presentationen valde vi att presentera lärarna utifrån numrering i stället för namn, då de lärare som deltog i undersökningen är anonyma.

En svaghet med vår undersökning är att vi har tvingats att generalisera mer än vad vi egentligen vill. Vid en större undersökning skulle man kunna gå in i intervjuerna mer och specificera varje lärare var för sig, och även använda sig av gruppintervjuer för att kunna öka antalet respondenter, detta kan vara ett **förslag** till vidare forskning i ämnet (Stukát, 2008, 125-130).

Etik. Av etiska skäl har lärarna anonymiserats. Namn och personuppgifter har tagits bort så att det inte går att koppla ett visst svar till en person, allt för att skydda mot integritetsintrång. De intervjuade lärarnas identitet är inte heller intressanta eller relevanta för undersökningens resultat, då detta är en studie i olika inställningar kring ett begrepp. En annan anledning till att lärarna i undersökningen är anonyma är kravet på konfidentialitet. (Vetenskapsrådets rapportserie, *God forskningssed*: 68)

Resultatredovisning

I det följande presenteras vår sammanställning av intervjusvaren. Tema ett till tre utgår från vår frågeställning om lärarnas syn på respekt. Det andra temat anknyter till vår andra frågeställning om lärandet och respekt, och behandlar respektens betydelse för lärandet och samspelet mellan lärare och elever i klassrummet. Det tredje temat belyser lärarnas uppfattning om brist på respekt och vad det kan bero på. Tema fyra och fem handlar om respekt som maktfaktor. Dessa två teman var inte med i undersökningens syfte men är ändå relevanta för undersökningen.

Lärarnas syn på respekt

Det som är gemensamt för lärarnas svar är att samtliga sätter högt värde på att eleverna *lyssnar* på läraren, men även på varandra. Om man utgår från materialet kan man se att respekt och att lyssna på varandra, ses som synonymer. Även när lärarna talar om brist på respekt, så är det ofta i samband med diskussionen kring elevernas frånvaro av att lyssna på läraren.

Att lyssna på läraren är det mest viktiga och självklara för lärarna i undersökningen, lärarna anser att oavsett om eleverna är intresserade av ämnet eller inte, så borde de lyssna. De anser att deltagandet i undervisningen och **lyhördhet** betraktas som en del av elevens ansvar lika mycket som det är lärarens ansvar att undervisa. Men hur man lyssnar och vad som menas med att lyssna, skiljer sig åt mellan de olika lärarna. För en del är att lyssna det samma som att vara tyst under lektionstid, oavsett om man som elev är intresserad eller inte. Andra ser det som att visa hänsyn för läraren och dennes profession. Här är ett exempel på hur lärare kan tala om respekt:

-Jag förväntar mig att eleven lyssnar när jag har genomgång, att eleven lyssnar och gör som den blir tillsagd när jag ber om arbetsro och tystnad. Att eleverna lyssnar och gör som jag säger när en konflikt mellan elever eller elever/lärare uppstår! (Lärare 4)

I citatet ovan beskriver läraren vikten av att eleverna lyssnar och att hon förväntar sig det av eleverna under olika undervisningsmoment, även när konflikter uppstår. Denna lärare talar också om vad konsekvenserna blir om eleverna inte lyssnar under genomgången, då missar de viktig information och det blir svårt att hänga med under resten av lektionen, menar hon. En annan konsekvens är att det påverkar arbetsron i klassen, och detta drabbar även andra elever. Som en förutsättning för att kunna lösa konflikter i klassrummet vill läraren att eleven inte bara lyssnar, utan även gör som han/hon säger. En annan lärare ser lyssnandet och att ta instruktioner under tystnad som ett respektfullt beteende. En tredje använder ordet lyhörd i stället för att lyssna:

-Respekt för mig är när både jag och eleverna fungerar tillsammans och är lyhörda när jag som lärare talar, eller när en klasskamrat talar! (Lärare 4)

Att eleverna lyssnar på varandra är viktigt, och att lyssna på läraren är en förutsättning för en fungerande undervisning. I detta fall ses det som förutsättning för en god stämning i klassrummet och ett sätt att undvika konflikter mellan elever.

I en av intervjufrågorna togs exemplet att prata i mun på läraren upp, som ett beteende som kan uppfattas som respektlöst. Sju av de åtta lärarna ser det som brist på respekt att prata i mun på läraren.

Lärarna har olika förklaringar till varför en del elever gör det, och även till varför de inte lyssnar. Tre av lärarna tyckte att dessa elever är vana vid det hemifrån och från tidigare skolgång, medan en såg det som mognadsfråga. Resten hade inga tydliga förklaringar mer än att eleverna själva kanske inte uppfattar det på samma sätt som de som såg det som respektlöst beteende. Sammanfattningsvis är ordet lyssna centralt i lärarnas diskussioner kring sin syn på respekt. Att lyssna på läraren anses vara en självklarhet och man ser det som en förutsättning för en fungerande undervisning. Anledningen till varför en del elever inte lyssnar eller pratar samtidigt som läraren varierar, enligt lärarna. En del ser det som tecken på omognad andra som en vana hemifrån eller tidigare skolerfarenheter. Några menar att eleverna själva inte ser det som ett problem, alltså ser de inte det som ett respektlöst beteende. Konsekvenserna är att eleverna kan missa en viktig del av undervisningen, och detta drabbar både eleven själv och de övriga eleverna i klassen.

Ömsesidighet var ett annat tema som ges olika tolkningar och betydelse av lärarna. Deras uppfattning är att en del av elevens och en del av lärarens uppdrag är att lyssna på varandra, som en del i den ömsesidiga respekten. Eleven ska lyssna för att kunna lära sig, medan lärarens uppdrag är att undervisa. Som läraren nedan uttrycker det:

-Respekt är att kunna lyssna även om intresset för det aktuella ämnet är ointressant för eleven. Mitt uppdrag är att undervisa, elevens uppdrag är att lära genom att lyssna!
(Lärare1)

Det går inte att undervisa menar lärarna om eleven inte lyssnar och avbryter hela tiden. Ett annat uttryck för ömsesidig respekt, är att behandla andra så som man vill bli behandlad själv säger en lärare. Grunden i relationen är att behandla varandra som människor:

-Det är en kombination av ömsesidighet med eleverna. Att det är någon slags ömsesidig respekt mot varandra som människor helt enkelt. Det spelar ingen roll hur ung eller gammal man är, utan man visar respekt för varandra som människor! (Lärare 7)

Vidare ger samma lärare en mer utförlig beskrivning av vad som förväntas av båda parterna för att kunna kalla det för en ömsesidig respekt. Att visa hänsyn för varandras ansvar och acceptera varandras roller i skolan.

-Ja att vi möter varandra på någon slags ömsesidighet. Jag kan visst förstå att de har det bekymmersamt eller behöver hjälp med olika saker och vi kan sätta oss på varandras axlar, Har någon slags förståelse, för varandras roller i skolan på någon sätt! (lärare7)

Detta leder oss tillbaka till det lärare ett sa om lärarens respektive elevens uppdrag. Båda lärarna kopplar ihop lärarens uppdrag/roll med respekt. När eleven visar hänsyn och förståelse för lärarens uppdrag och läraren visar detsamma för eleven då visar de respekt för varandras roller. Sammanfattningsvis kan ömsesidighet, eller att visa ömsesidig respekt ta sig olika former, men det enklaste och mest grundläggande är att det är viktigt att lyssna på varandra även om den ena parten är ointresserad av ämnet. Elevens uppdrag är att lära sig och lärarens är att undervisa, detta kan enbart nås om eleven är med och lyssnar på det läraren säger. Andra former av ömsesidig respekt är att visa hänsyn till varandra som medmänniskor och acceptera varandras roller i undervisningen.

Förtroende i relationen mellan lärare och elev anges vara en annan viktig faktor i lärandemiljön, och att acceptera varandra så som vi är. Man skapar en relation till elever från första mötet, och det är då bägge parter i relationen kan markera vad man förväntar sig av den andre parten. En av lärarna använde sig av en metod som går ut på att skaka hand med varje elev och presentera sig för varandra första gången de träffades. I detta korta möte hinner läraren presentera sig och med det markera att hon är läraren och den andra parten är eleven. Samtidigt som hon visar eleven respekt just med en handskakning.

-Jag kör med att skaka hand med eleverna första gången vi träffas. Det är som ett tecken att: -Hej jag är din lärare och du är min elev och vi ska samarbeta tillsammans! Jag hinner se varje elev och säger även till dem att jag är inte så bra på namn, men att jag kommer ihåg ansikten, då säger varje elev vad den heter första gången och jag får visa respekt för den eleven och kanske får respekt tillbaka!(lärare8)

Detta första möte har stort betydelse enligt samma lärare. Även lärarens kroppshållning och auktoritet är viktigt för att bygga ett förtroende mellan läraren och eleverna. När båda parter lär känna varandra, skapas ett förtroende ”lite grann åt respekthållet”, som den citerade läraren uttrycker det, och hon menar att detta kan man bygga på i fortsättningen.

-Det är när man skapar en relation till eleverna och utifrån den relationen bygger ett förtroende lite grann åt respekthållet! Jag lär mig känna eleverna, deras styrkor och svagheter och de känner mig! Jag kan blotta mig till en viss del när jag visar att det här blir jag besviken över och det här gör mig ledsen, men jag tappar inte auktoriteten eller min styrka som lärare! Så genom den relationen som vi har kan vi bygga på respekt! (Lärare 8)

Även en annan lärare ser det som nödvändigt att börja med att visa respekt först, för att bygga en relation mellan lärare-elev och även elever sinsemellan. Hon säger att genom att visa hänsyn och hövlighet för varandra kan alla känna sig trygga. För henne är denna trygghet en förutsättning för att utveckla en sund relation, baserat på respekt.

-Att visa hänsyn och hövlighet för varandra så att vi kan känna oss tillräckligt trygga i klassrummet, så att vi kan skapa en relation! Respekt är en förutsättning för en fortsatt utvecklad relation! (Lärare 4)

Läraren nämner tidigare under intervjun hur man visar hänsyn och hövlighet i klassrummet.

Respekt för mig är när både jag och eleverna fungerar tillsammans och är lyhörda när jag som lärare talar, eller när en klasskamrat talar. Att vi är trevliga, ödmjuka, visar hänsyn och att vi bryr oss om varandra när det behövs (Lärare 4).

Att komma försent kan uppfattas av en del lärare som respektlöst, medan andra ser olika anledningar till fenomenet som inte har med undervisning att göra.

Sammanfattningsvis är det viktigt för en relation baserat på förtroende att både parterna accepterar varandra så som de är. Första mötet är viktigt för att bygga upp förtroendet, som i sin tur utgör grunden för respekt. Förtroende skapar trygghet som är en förutsättning för en sund relation.

Lärandet och respekt

För lärarna i undersökningen är respekt ett krav för att undervisning skall fungera. De anser att det är grundläggande att lyssna på läraren, vilket är synonymt med respekt utifrån intervjuaren. Lärarna menar att respekt är grunden för en fungerande relation till eleverna. "Lärandet och motivationen" som en lärare uttrycker det, bygger på ett samspel mellan den som lär ut och den som lär. Detta samspel består mycket av respekt.

En av lärarna säger i intervjun att "Respekt mellan elev och lärare är oerhört viktigt, utan respekt fungerar inte samarbetet" (lärare 6).

Att eleverna inte har respekt för läraren jämföras med att de inte bryr sig om läraren och hennes regler. Det leder till att hennes roll som "igångsättare och motivator" drabbas hårt.

-Om inte eleverna har respekt för mig, dvs. bryr sig om mig och mina regler, vem jag är som person och vad jag tycker, så har jag väldigt svårt att spela min roll som igångsättare och motivator! (lärare 6)

Resultatet blir att läraren tappar kontrollen och har svårt att fånga elevernas intresse. En lärare tycker att det är väldigt viktigt att fånga elevernas intresse i början av lektionen. Om de tappar bort intresset bli resten av lektionen ointressant. Hon uttrycker det så här:

-Då spelar det ingen roll om jag är trevlig, ödmjuk, gapar eller står på huvudet! Kan jag inte väcka elevens intresse de första sekunderna på lektionen så kan jag inte heller få eleven att utöva respekt! (lärare 4)

En annan av lärarna betonar vikten av respekt för lärandet, men även för hur eleven och läraren mår efter lektionen

-Jag tänker på att om läraren eller eleven inte har respekt för varandra, då kommer kunskapsinhämtningen att hämmas och hamna i andra hand och vi hamnar i en slags maktkamp! Så jag tycker att respekt för lärare i klassrummet och respekt för eleven från lärarens sida, har stort betydelse för hur eleven lär sig och hur läraren mår efter lektionen! (lärare 8)

Denna lärare kopplar ihop lärandet och ömsesidigt respekt, och ser resultatet och betydelsen av ömsesidig respekt i att läraren mår bra efter lektionstillfället och att eleven lär sig.

Från lärarnas yttrande framkommer att bristen på respekt är det som kan påverka och drabbar lärandet.

Sammanfattningsvis anser lärarna att respekt är ett krav för att undervisningen skall fungera. De menar att när eleverna lyssnar på läraren är det synonymt med respekt. Lärandet bygger på ett samspel mellan lärare-elev. Hur skulle denna relation fungera om en av parterna inte lyssnar på vad den andra säger? Resultatet blir att läraren har svårt att fullfölja sina arbetsuppgifter som går ut på att planera innehållet i undervisningen och att motivera eleverna. Eleverna själva kommer att drabbas mest av detta i form av hämmad kunskapsinhämtning och dåligt psykosocialt undervisningsklimat, där ingen trivs längre i klassrummet.

Brist på respekt

Brist på respekt återkommer i intervjuerna som motsats till respekt. Att inte lyssna är det beteende som är mest framträdande i lärarnas diskussion om vad som mest kan betraktas som brist på respekt från lärarna.

Att komma för sent, verkar däremot vara mer hanterbart och tolereras under vissa omständigheter och kan därmed inte räknas som brist på respekt.

En av lärarna tycker att det mesta i elevernas beteende som kan uppfattas eller kallas för brist på respekt från omgivningen, kan förklaras i andra termer, nämligen att eleverna har för mycket runt omkring sig. Det är många olika informationskanaler som är öppna 24 timmar om dygnet.

Facebook, twitter, sms. och e-mail, bara för att nämna några. Även om eleven är närvarande fysiskt anser denna lärare att han/hon kan vara frånvarande psykiskt. ”De finns inte i nuet” som denna lärare uttryckte det. Orsakerna är många: de samhälleliga, de sociala, och inte minst de tekniska.

Enligt samma lärare är en annan orsak till brist på respekt, den som uppstod när reglerna om de geografiska upptagningsområdena togs bort. Då är nu möjligt för eleverna att välja skola över hela landet. Detta leder till dels att läraren som tidigare varit förebild och auktoritet för eleven försvinner, och dels att eleverna skiljs åt från sina tidigare kamrater och hamnar i nya grupper och sociala sammanhang. Ramarna för undervisningen förändras. Resultatet blir nya sociala relationer samtidigt som de gamla ständigt finns kvar med hjälp av tekniken och de sociala medierna. Detta tar tid från något annat; undervisningen.

En annan lärare diskuterar samma fråga från en annan synvinkel. Klassrummet ska betraktas som en social arena där varje barn strävar efter att synas och uppmärksammas av resten av deltagarna och framför allt av lärarna. Det är viktigt för eleverna att ta plats i det sociala sammanhanget och för varje elev att visa att JAG finns och att det här är min chans att synas och höras. Ett sätt för lärarna att komma runt problemet, skulle vara att lära barnen hur man umgås och samsas i ett större kollektiv. Läraren menar att:

Idag slåss barn för uppmärksamhet och det är klart att när en elev äntligen får göra sin röst hörd i ett klassrum, att den då inte vill tystas av mig som börjar prata. Klassrummet är ju ett socialt forum där personer blir synliga och liksom blir till. Det är ju i skolan som eleverna får ett "jag" tänker jag.(lärare4)

Sammanfattningsvis i diskussionen om brist på respekt, nämns framför allt att inte lyssna. Att komma för sent, uppfattas inte på samma sätt som brist på respekt. Till elevernas försvar har förklaringar som det nya informationssamhället och de nya teknologierna presenterats. En av lärarna förklarar det som att eleverna har för mycket runt omkring sig hela tiden och att de har därför svårt att landa i nuet. Det är lärarens uppdrag att försöka markera vikten av undervisningen och även att göra det mer intressant så att eleverna motiveras att delta i lärandet.

Brist på respekt eller rubbning i maktbalansen

Flera lärare i undersökningen menar att sådant beteende som uppfattas som brist på respekt, kan ses som en rubbning i maktbalansen i relationen mellan lärare och elev. Vikten av att eleverna från början vet vem som ansvarar för undervisningsinnehållet är viktigt och kan förmedlas på olika sätt. En lärare säger att ”det gäller att stämma i bäcken tidigt och vara konsekvent i sitt handlande efter det”, medan läraren nedan säger att:

-Om jag visar respekt, med det menar jag, omtanke, tydlighet, ödmjukhet, intresse för eleven och elevens arbete och samtidigt är väldigt tydlig med ramarna så kan eleven snabbt lära känna mig som lärare! (Lärare 4)

Här spelar gränssättande och ramar en stor roll som viktiga komponenter för en trygg lärandemiljö tillsammans med tydlighet, omtanke och ödmjukhet. För nästa lärare är det viktigt att markera hierarkin i klassrummet och det kan ske genom att eleverna lyssnar under lektionen:

-Jag vill att eleverna ska visa respekt för min lärarprofession och för att jag är vuxen! Jag vill ha en tydlig markering i klassrummet på hierarkin och att det är jag som lärare som är den som leder lektionen! (Lärare 2)

En av lärarna ser rubbningen i maktbalansen som ett resultat av samhälleliga, ekonomiska och politiska förändringar. När elever får mer gehör från ledningen och även från politikerna för sina krav på förändring av innehållet i undervisningen än vad lärarna får, rubbas balansen i den relation där läraren är den kunniga och utbildningsgivande, medan eleven är den utbildningstagande. Denna lärare anser att när skolans ledning och politiker står bakom kraven från eleverna på förändringar i själva undervisningsinnehållet, så råder ovisshet och förvirring både hos både lärare och elever om vem som bestämmer över undervisningen.

-Jag upplever ibland att eleverna får mera respekt än vad lärarna får! Om elever springer till rektorn och klagar på en lärare och tycker att det jobbigt med olika saker, så känns det som om de har första "tjing" på sanningen! Det är deras ord man går på, och det är som om de har någon slags rätt och klaga, och de vinner ganska stort gehör för detta! Och som lärare man måste rätta sig efter elevernas klagomål! Så det känns som att de får mer respekt än lärarna!(lärare7)

Läraren menar att ekonomin i form av elevpengen har en viktig roll för skolledningen, som gör att den, ledningen, väljer att ställa sig på elevernas sida, även om detta innebär en kränkning av lärarens uppdrag. Lärare sju fortsätter med:

-De kommer och säger att det är en tråkigt lektion, så säger rektorn ja och behandlar dem som prinsessor! De har rätt eftersom det var de som klagade. Istället för att säga att läraren har rätt att bestämma innehållet så ges eleverna mera makt. Det känns som om det är eleverna som håller i spelet och det är de som bestämmer och styr! (lärare 7)

Med andra ord anser läraren att detta i sin tur leder till att eleverna får mer makt och att därmed rubbas maktbalansen mellan lärare och elev. Elevernas åsikter väger mer än lärarnas, och ömsesidigheten försvinner till slut. Samma lärare tillägger att:

-Respekt har med ömsesidig respekt och en ömsesidig förståelse att göra. En ömsesidig maktbalans som bägge två har och förhåller sig till, eleverna till mig, och jag till dem! Vi pendlar väl lite upp och ner och löser lite konflikter, men jag är ändå lärare och kan klart finna mig i det och så, men det ska ändå vara schyst och jämställt! (Lärare 7)

Här är den ömsesidiga respekten viktig. Om elevernas åsikter väger mer än lärarnas, och ömsesidigheten försvinner, riskerar maktbalansen att rubbas, anser läraren.

Sammanfattningsvis, med rubbning i maktbalansen syftar de flesta lärarna på lärarens auktoritet som ansvarig för undervisningen och lärandet i klassrummet. Det är en förutsättning, som det nämndes tidigare, för ett fungerande samspel mellan lärare och elev. Balansen kan rubbas när eleverna får övertag över läraren på olika sätt. En stökig lärandemiljö där ingen lyssnar på läraren är en av anledningarna. Konflikter, tidigare negativa skolerfarenheter och involvering av icke auktoriserade personer, politiker eller ledningsgrupper, hör till orsakerna. Lösningen ligger i gränsmarkeringen och en tydlig ramsättning från början. Det borde vara tydligt vem som gör vad i denna relation för att undvika framtida konflikter. Rubbning i maktbalansen leder till att ömsesidigheten försvinner, och därmed försvinner respekten för varandra som jämlika. Det skapar förvirring om vem som har ansvaret och det drabbar alla inblandade parter.

Förslag på åtgärder

Allmänt så hade lärarna olika förslag på åtgärder beroende på deras uppfattning kring respekt. En av lärarna tyckte att relationsutvecklingen mellan lärare och elev som leder till en relation baserad på förtroende, kan hindra framtida konflikter i klassrummet och även missuppfattning av lärarens respektive elevens beteende. Om båda parterna lär känna varandra kan de tolerera varandra bättre och acceptera olikheterna mellan sig självt och den andre. Istället för att kontrollera varandra kan en diskussion föras och själva konflikten och dess konsekvenser markeras av läraren. Till exempel att använda mobilen under lektionstid, har en direkt konsekvens att eleven missar en viktig del av undervisningen. Det är viktigt, säger en av lärarna, att även läraren ser sin roll i det hela och försöker göra undervisningen mer intressant och på så sätt få med sig flera elever i stället för att spela polis och införa diverse förbud. Läraren menar att man kan:

-Prata med eleverna och inte skära av användandet av facebook direkt, för då blir man en polis och man måste gå runt och vara det hela tiden! Man kan bygga upp ett förtroende och lägga mer ansvar på eleven och visa att jag tror på dem! Gör de inte det de ska, så kan vi prata om konsekvenserna, som att denna övning är väldigt viktigt och håller du på med mobilen så kommer du att missa det! Att göra det intressant och roligt, då blir det svårt för eleven att tänka på något annat! (Lärare8)

En annan lärare tror på klara och tydliga regler från början för att få bot på bristande respekt. Han säger ”att det gäller att stämma i bäcken tidigt och vara konsekvent i sitt handlande efter det” och menar att eleverna ska lära sig att respektera de olika ”regler” som läraren sätter.

”Kadaverdisciplin och ett konsekvent handlande” tycker denna lärare, utan undantag, borde användas i klassrummet för att nå detta.

En tredje lärare ser lösningen på lokal nivå, med stöd från styrdokumentet i form av varningar och tillsägelse till eleven. Att vara klar och tydlig med vilka regler som gäller från början, lyfts fram även av denna lärare. Hjälper inte tillsägelse är nästa steg att straffa genom att skicka ut eleven från klassrummet.

-Åtgärder för denna typ av problem kan vara att ge varning till de elever som stör på detta sätt, och om detta inte hjälper så skicka ut dem från klassrummet! Jag tycker och tror att man i början av varje termin ska göra klart för eleverna vad som förväntas av dem, och vad jag tycker är ett respektfullt bemötande! (lärare1)

En av lärarna hade en djupare tolkning av de psykosociala omständigheterna kring problemet respektlöshet, och försöker tänka ut långvariga åtgärder. Hon tror att beteenden som kan uppfattas som respektlösa eller problematiska för undervisningen, egentligen är ett sätt från en del elever att komma undan andra problem både på skolan och ute i livet. Därför betonar hon vikten av att möta varje elev som individ och att försöka kartlägga orsakerna till dessa beteenden. Hon menar att:

-Ett ganska långsiktigt arbete beroende på vilken typ av elever vi har med att göra. Vissa elever har blivit utanför samhället eller haft svåra uppväxtförhållanden som vi inte kan reparera på en kvart! De har lång erfarenhet av att misslyckas och en del har blivit duktiga på att hitta vägar ur när folk krånglar med dem eller håller på, för de kan träckla sig ur det eller skapa annan oreda! Så måste man prata med varje person och kanske då få reda på varför eller hitta en förklaring! Man måste bemöta varje individ enskilt! Sedan är det viktigt också att om lärarlaget ska orka med det här, så är det bra med utbildnings dagar och arbetsdagar. Det är viktigt att lärarna inom laget vet var de har varandra, så att eleverna vet att det finns en sorts gemensam policy, då kan de inte vara elaka mot någon.(lärare7)

Denna uppfattning kring individuella bemötanden delas av lärare åtta också. Hon tycker att ofta har dessa beteenden mer med elevens bakgrund att göra än med läraren. Lärarna får inte ge upp, utan prata med varje elev och försöka nå dem på olika sätt.

En annan lärare ser lösningen i att lära barnen hur man umgås med varandra i ett större kollektiv. Hon menar att barn idag vill ha uppmärksamhet, därför använder de sig av beteenden som att prata i mun på läraren:

-Jag tror att vi lärare måste lära barnen hur man umgås och samsas i ett större kollektiv!
Idag slåss barn för uppmärksamhet och det är klart att när en elev äntligen får göra sin röst hörd i ett klassrum!(tidigare citat, lärare 4)

Sammanfattningsvis kan förslagen på åtgärder variera beroende på hur lärarna ser på respekt, eller brist på densamma och vad det har för effekter på undervisningen. En del kom med lokala förslag, andra med mer långsiktiga och djupgående. Många av lärarna ansåg att klara och tydliga regler och ramar från början var lösningen där konsekvenserna av att trotsa reglerna är tydliga. De mer långsiktiga förslagen gick ut på att möta varje elev som individ och försöka kartlägga anledningen till deras normbrytande beteenden. Därefter skapas förtroende mellan eleven och den vuxne, läraren. Detta utgör grunden för en sund och förståelsefull relation.

Analys och diskussion

Lärarnas syn på respekt

Att lyssna på läraren är grunden för en respektfull relation tycket samtliga lärare i denna undersökning och de ser det som avgörande för ett fungerande samarbete och en lyckad undervisning. Ord som lyssna och samarbeta i dagens pedagogik ersätter det gamla begreppet: att lyda, som tidigare var ett vanligt uttryck på skolan och i hemmet när det gällde barnuppfostran och undervisning. Undervisningen byggs på ett samarbete mellan lärare och elev där lika arbetsinsatser krävs från båda. När eleven inte lyssnar drabbas detta samarbete hårt och konsekvensen bli att eleven missar en del av undervisningen, eller i mer allvariga situationer, drabbas hela klassen och kaos kan uppstå. I de gamla styrdokument hotades eleven med aga om de inte lydde läraren, i dag pratar lärare om konsekvenser av ett oönskad beteende. Reglerna i form av styrdokument och ordningsregler markerar tydligt vad som förväntas av eleverna och vilka konsekvenserna blir av att bryta mot reglerna.

Lärarna i undersökningen sätter stort vikt vid ömsesidigt respekt som grund för relationen till eleverna. Ömsesidig respekt kan visa sig på olika sätt som till exempel att lyssna och att vara lyhörd för varandra, och ses som en del av elevens ansvar lika mycket som undervisningen är lärarens ansvar. Detta stämmer väl överrens med det som Hansson kom fram till när det gäller lärare/elev relationen, där hon skriver att eleverna ser en respektfull relation mellan lärare och elev som ömsesidig likvärdighet. Detta innebär att lärare och elever kan se varandra som likvärdiga och på samma nivå.

Lärandet och respekt

Lärarna använder likvärdiga uttryck som *lyhörd*, *lyssna*, *ömsesidighet* och *förtroende* i sina beskrivningar av begreppet respekt. Dessa begrepp har stor betydelse för dessa lärare och deras pedagogiska verksamhet och det är dessa begrepp som ständigt återkommer i deras reflektioner. Om man kopplar detta till Illeris lärandeteori kan vi hitta alla dessa tre begrepp i de tre dimensionerna. I innehållsdimensionen krävs de för att få förståelse, sammanhang, överblick, insikt och mening, i drivkraftsdimensionen krävs de för att erhålla ett drivkraftsmönster i lärandet, och de är en förutsättning för samspelet och samarbetet i lärandemiljön, det vill säga samspelsdimensionen (Illeris, 2007; 41). Det lärarna säger i intervjuerna ligger närmast den tredje dimensionen, samspelsdimensionen, då det är den som utvecklar elevens sociala förmågor och utgör grunden till elevernas sociala kompetensutveckling. Synen på respekt spelar här en stor roll för samspelet med andra. I likhet med vår undersökning har Illeris fått stöd från lärare med sina praktiska yrkeserfarenheter i sina teorier kring lärande, och han har i sin forskning sedan systematiskt formulerat det som lärarna upplever i sin undervisning. Resultaten av Illeris forskning och vår undersökning sammanfaller i "Illeris trekant"(se teoretisk utgångspunkt och tidigare forskning).

Brist på respekt eller rubbning i maktbalansen?

Vad ser lärarna i denna undersökning som brist på respekt, och hur skiljer det sig från Hanssons undersökning? Eleverna i Hanssons undersökning kan med hjälp av förståelsen för vad som betecknas som **brist på respekt**, uttrycka vad som **är** respekt. För lärarna i denna undersökning är brist på respekt förknippad med att eleverna avbryter läraren, pratar i mun på varandra och att inte lyssnar på andra. Just att inte lyssna upplevs som ytterst problematiskt och kan utifrån svaren kallas för brist på respekt av lärarna eftersom det hindrar kommunikationen i klassrummet. I ett klassrum där eleverna inte lyssnar på läraren blir det svårt att hålla en dialog med tanke på att ena parten, eleven, inte hör vad den andra säger. Fler av lärarna nämner att respekt byggs på förtroende som byggs på ömsesidighet där grunden är att lyssna på varandra. Vad händer i klassrummet om dialogen blir omöjlig mellan lärare och elev? Dysthe beskriver dialogen som grundläggande för nästan allt, och ser den som förutsättningen för förståelse och meningsskapande (Dysthe, 2011; 97,99). Detta har stor likhet med Illeris lärandeteori, speciellt innehållsdimensionen. Enligt lärarna påverkas lärandet negativt vid brist på respekt, det vill säga då eleverna inte lyssnar och pratar i mun på varandra. Det blir då störningar i den viktiga dialog som Dysthe talar om. Samtliga lärare i intervjun är överens om att respekt är ett grundläggande krav för att undervisning skall fungera. Att lyssna på läraren ses som synonymt med respekt. Rubbning i maktbalansen mellan lärare och elev är för de flesta av lärarna när lärarens auktoritet och ansvar för undervisningen i klassrummet inte får stöd av skolledningen, skolmyndigheter och samhället. Resultatet kan man koppla till Wellros teorier kring begreppsförvirring. Hierarkimarkörerna är otydliga och de upplever att eleven får mer makt, detta leder till förvirring både hos både lärare och elev (Wellros, 2010; 93). Vem är det som bestämmer egentligen? Som när eleverna får bestämma mer än läraren, eller till och med bestämma över läraren som en av lärarna uttryckte det att "Det känns som om det är eleverna som håller i spelet och det är de som bestämmer och styr!". Detta är vad Binach ger uttryck för när han skriver att anledningen till att vissa elever är respektlösa är att de helt enkelt kan och att detta är ett inlärt beteende hemifrån. Att eleverna är vana vid att vinna hemmakonflikter och brukar få sin vilja igenom, gör att de fortsätter med samma beteende eller åtminstone försöker med det i skolan (Binach, 2006: 135).

Detta uttrycker sig flera av lärarna om, och en av dem tycker att eleverna ibland blir behandlade som prinsessor. När detta inträffar, rubbas balansen och eleverna får övertag över läraren på olika sätt. Lösningen ligger i gränsmarkeringar och en tydlig ramsättning från början, som Binach skriver. Rubbning i maktbalansen leder till att ömsesidigheten försvinner, och därmed försvinner respekten för varandra som jämlika. Det skapar förvirring om vem som har ansvaret och det drabbar alla inblandade parter.

Om vi tittar på Hanssons tidigare forskning kring ämnet respekt i skolan ur elevernas perspektiv och jämföra med de svar som våra lärare har svarat, är det svårt att nå ett resultat då elever och lärare tänker ur olika synvinklar. Men en stor likhet (Hansson, 2012; 14) är hennes tre teman som hon utgått ifrån: respekt som likvärdighet, som ömsesidighet och som förtjänad, tre grundläggande begrepp som även återfinns i lärarnas svar och tankar kring respekt i skolan

Förslag på åtgärder

Lärarnas förslag på åtgärder varierade. En del tyckte att klara och tydliga regler och ramar från början kan vara lösningen, andra hade mer långsiktiga förslag som gick ut på att prata med eleverna till en börja och att möta varje elev som individ och försöka kartlägga anledningen till deras normbrytande beteenden. Dialogen skapar ett förtroende mellan eleven och den vuxne, läraren. Om förtroendet finns som grund i relationen, vilken relation som helst, försöker båda parterna behålla den och låta bli svika den andre. Detta gäller även lärare elev relationer.

Slutdiskussion

Vårt syfte med denna undersökning var att undersöka betydelsen av begreppet respekt, och koppla det till lärande. Vi ville se hur respekt påverkar samspelet i klassrummet mellan elever och lärare och hur detta påverkar motivationen och själva lärandet. Vi ville även undersöka lärarens perspektiv på respekt, och dess betydelse för ett fungerande samspel, en fungerande relation med eleverna i undervisningen, samt vilken påverkan brist på respekt har i relationer inom skolan. Vi ville också komma till klarhet i vad lärarna menar att elevernas brist på respekt beror på. Vi valde att fokusera på läraren med våra frågor i undersökningen, då det är läraren som jobbar närmast med eleverna och som vi anser har lättast att vara objektiv och ”nära” i frågor som dessa. När vi började med denna undersökning slogs vi av hur stort själva begreppet respekt är. Här har vi tvingats bryta ner begreppet och koppla det till lärande och undervisning. För att kunna undersöka betydelsen av begreppet respekt, ansåg vi att det var viktigt att gå tillbaka i tiden och titta på Ellen Keys pedagogiska tankar och även till andra äldre ordningsregler. Det var viktigt för oss att kunna jämföra, som till exempel begreppet lydnad, som idag har en helt annan innebörd och saknas i dagens skola. Här hade vi även möjlighet att titta på skolaga förr i tiden och, tack och lov, dess bortrationalisering från den svenska skolan. Genom intervjuerna fick vi en betydligt klarare bild av lärarnas perspektiv, än vad vi hade tidigare. Lärarnas syn på respekt visade sig vara relativt lika, uttryck som användes var: *lyhörd*, *lyssna*, och *ömsesidighet*, viktiga begrepp som har stor betydelse för lärarna och deras pedagogiska verksamhet. Andra begrepp som har dykt upp i intervjuerna med lärarna har varit två av de tre teman som Hansson utgått ifrån i sin undersökning: respekt som likvärdighet och som ömsesidighet (Hansson, 2012: 14). Brist på respekt har också diskuterats i intervjuerna, och många av lärarna tycker att det är brist på respekt när man talar i mun på varandra och att inte kunna lyssna och vara lyhörd. Man är eniga om att kunna lyssna på läraren är att visa respekt. Man är också eniga om att ett grundläggande krav för att kunna ha en fungerande undervisning och ett fungerande samspel i klassrummet, är att man visar respekt genom att lyssna och inte avbryta. Vi har kopplat själva undersökningen till Illeris lärandeteori, där vi kan hitta mycket av det som lärarna talade om i intervjuerna.

Många viktiga begrepp i diskussionen återfinns i de tre lärandedimensionerna som Illeris talar om: innehåll, samspel och drivkraft (Illeris, 2007; 41) som också är förutsättningar för att lärande ska kunna ske.

Ett annat begrepp som är viktigt är dialogen (Dysthe, 2011: 97,99). När dialogen störs, vilket det kan göra när man visar brist på respekt i klassrummet, påverkas undervisningen och därmed lärandet negativt.

Vi har utifrån Wellros diskuterat respekt i relation till begreppet yrkesstatus. Begreppsförvirring som uppstår kan ge en bild av vad som händer när hierarkimarkörerna är otydliga och maktpositionerna i klassrummet är ur balans. Förvirringen drabbar både lärare och elever.

Lärarnas yrkesstatus är något som har diskuterats flitigt i media, och detta kan antas påverka också elevernas, men även deras föräldrars respekt för läraren. Colnerud & Granström (2006) har diskuterat läraryrkets status och sammankopplat detta med den professionella ställningen. De har precis som Ulfsdotter Eriksson och Flisbäck (2011) jämfört yrkets professionella ställning med andra yrken och har kommit fram till att man inte kan betrakta läraryrket som professionellt på samma sätt som de övriga yrkena. En anledning är att personer som saknar lärarexamen kan gå in i en klass och kalla sig för lärare och får anställning, och en annan är att det inte finns någon egenkontroll och det saknas riktlinjer för lärarens etiska regler, yrkesetiken (Colnerud, Granström, 2002: 202-208). Vad är det då som kopplar yrkets status med respekt och lärande? Om läraryrkets status har urholkats på grund av att till exempel obehöriga lärare går in i klasser och undervisar i ämnen som de inte har utbildning för att undervisa i, kan detta påverka både elevernas respekt för läraren och hela lärarkåren. Även lärandet blir påverkat i dessa fall, då eleverna inte kan lita på att den som står och undervisar dem i ämnet har kompetensen och kunskapen att föra ut kunskap i det aktuella ämnet. Eleverna måste kunna känna sig trygga med att läraren har ämneskunskaper i de ämnen som den aktuella undervisningen befinner sig i (Colnerud, Granström, 2002; 69).

Vad kan då denna undersökning få för konsekvenser för skolan, undervisningen och läraryrket. Kan man använda materialet i arbetet med elever och föräldrar eller i den övriga pedagogiska verksamheten? Det är intressant att se hur lärare ser på det här med respekt. Det som man kan lära sig av att lyssna på lärare är att man får en klar bild av vad det är som händer i klassrummet. De är som reportrar ”direkt från verkligheten”, som kan ge en direkt och klar bild av förhållanden

som ibland kan bli missförstådda av andra utanför klassrummet. Åsikter skapas ibland på oriktiga grunder, vilket kan skapa irritation och frustration. Konsekvenserna av en sådan här undersökning kan vara att de som inte jobbar direkt med elever kan få en bild av hur det ser ut i ett klassrum idag. Med ökad förståelse från omgivningen, ökar respekten och samarbetsviljan. En undersökning om respekt kan hjälpa till att sätta ord på något som finns men inte syns, för det finns där hela tiden, under lärarens arbetsdag och elevens skoldag. Till exempel att ett så enkelt beteende som att lyssna på varandra betraktas som respekt och ses som tecken på att visa varandra ömsesidigt respekt från både lärare och elever.

Befintliga störningar i lärandet kan lösas med hjälp av en tydlig och gemensam definition av begreppet respekt och ett klagörande av vem det är som leder undervisningen och vem det är som bestämmer. Självklart är demokrati i klassrummet också viktigt att betona, och att egen frihet och demokrati hör till det egna ansvaret. Det är lika mycket elevens som lärarens ansvar att delta i lärandesamspelet, båda har sin del och sitt ansvar.

De viktigaste slutsatserna med denna undersökning är att respekt är en förutsättning för all undervisning. Lärande är en dialog och för att kunna föra en dialog krävs att båda deltagarna kan lyssna på varandra och acceptera varandra. Som Sennett uttryckte det, genom att acceptera varandras arbetsinsatser och erkänna den andra som likvärdig oss själva. Även om eleven är osäker på vad läraren gör, så borde han/hon lyssna på läraren och med det visa sitt förtroende för lärarens profession.

Det kan finnas många anledningar till brist på respekt, men en som lyfts fram är att elever idag har mycket annat omkring sig genom till exempel de sociala medierna. Att ständigt vara uppkopplad, svara på meddelanden, vara aktiv på olika forum, medför att eleverna har svårt att vara närvarande. Andra faktorer som kan spela in är den geografiska friheten, där många elever rör på sig till nya skolor och skaffar sig nya vänner och lärare, och även rubbningar eller störningar i maktbalansen. Tre uttryck som lärarna i undersökningen återkom till var: lyhördhet, lyssnande och ömsesidighet. Detta är tre viktiga delar i ett fungerande klassrum. För att lärande ska kunna ske, krävs en ömsesidig respekt för varandra, där lärandet förstås skall bestå av ett innehåll, och det krävs en drivkraft från både lärare och elever för att det ska kunna finnas en mening med det man lär sig, och ett samspel där samtliga deltagare i en lärandesituation är deltagare och ansvariga för att lärandet skall gå framåt.

Referenslista

Otryckta källor

<http://www.skolporten.se/forskning/avhandling/den-nodvandiga-osakerheten-elevers-perspektiv-pa-respekt-i-relationer-i-skolan/> (2012-11-10)

http://www.historisktidskrift.se/fulltext/.../HT_2007_2_292-298_larsson.pdf (2012-12-01)

<http://www.skolor.osby.se/parkskolan/Skolhistoria/straffjou.htm> Per-Åke Brandts artikel i *Lejongapet* 26-28, Augusti 1977, avskriven av Lars Mars (2012-12-23)

<http://skolverket.se> (2012-11-15)

Tryckta källor

Binbach, Per, *Om skolans psykosociala arbetsmiljö, hur vi skapar ett bra klimat, en metod i fyra steg*, Ekelunds/ Gleerups Utbildning AB, 1:a upplagan, Malmö, 2006

Colnerud Gunnel, Granström Kjell, *Respekt för läraryrket*, Stockholms universitets förlag, Andra upplagan, Stockholm, 2007

Dysthe, Olga, *Dialog, samspel och lärande*, Studentlitteratur, Lund, 2003

Esaiasson, Peter, Gilljam Mikael, Oscarsson Henrik, Wängnerud Lena, *Metodpraktikan : Konsten att studera samhälle, individ och marknad*, tredje upplagan, Stockholm, 2007

Hansson, Susanne, *Den nödvändiga osäkerheten, elevers perspektiv på respekt i relationer i skolan*, Avhandling, Karlstads universitet, 2012

Larsson, Håkan, *Aga eller inte aga i den svenska enhetsskolan? Det var frågan*, Historisk tidskrift 129:2, 2009

Lengborn, Thorbjörn, *En studie i Ellen Keys pedagogiska tänkande*, Föreningen för svensk undervisningshistoria, Stockholm, 1977

Sennett, Richard, *Respect, The formation of Character in an age of inequality*, Penguin Books, London, 2003

Stukat, Staffan, *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*, studentlitteratur, 2008.

Ulfsson Eriksson, Ylva, Flisbäck, Marita, *Yrkesstatus, Erfarenhet, identitet och erkännande*, Liber, Malmö, 2011

Vetenskapsrådet, *God forskningssed*, Vetenskapsrådets rapportserie, 1:2011

Wellros, Seija, *Språk, kultur och social identitet*, Studentlitteratur, Lund, 1998

Styrdokument

Lpfö 98, <http://skolverket.se>

Skolans värdegrund, skolverket, 2011, <http://skolverket.se>

Bilagor

Bilaga 1: Brevet till lärarna

Bilaga 2: Intervjufrågor

Bilaga 3: Guldhedsskolans värdegrund

Bilaga 4: Guldhedsskolans ordningsregler

Bilaga 5: Per-Åke Brandts artikel i *Lejongapet* 26-28 Augusti 1977:” Om våra sedliga förfäder och våra osedliga barn.” Ur Osby kommunarkiv, ordningsregler. (2012-12-23)

Bilagor

Bilaga 1

Hej!

Vi är två lärarstudenter som skriver om begreppet respekt i vårt examensarbete. Vi har valt att göra en kvalitativ undersökning där vi frågar ett antal lärare frågor kring respekt. Frågorna gäller enbart professionen som lärare i klassrumssituationer, och är alltså inte frågor som rör privata åsikter och funderingar. Vi är tacksamma om du vill lägga lite tid till att medverka i vår undersökning. Vi kommer att kontakta dig inom några dagar och bestämma en tid för intervjun.

Mvh

Marlena Eriksson och Dina Garwi

Bilaga 2

Frågor

1. Vad är respekt för dig i ditt uppdrag som lärare?
2. Hur upplever du klimatet i klassen med tanke på respekt?
3. Vad har respekt för betydelse i relationen lärare/elev tycker du?
4. Hur tror du lärandet och motivationen påverkas för dig och eleverna i klassrummet av bristande respekt?
5. Upplever du att bristen på respekt har ökat de senaste åren efter den nya läroplanen bland eleverna.
6. Om ja, hur uttrycker det sig?
7. Vad förväntar du dig av eleverna som kan ses som respektfullt bemötande?
8. Att komma försent, eller prata i munnen på dig när du undervisar, är det brist på respekt för dig? Vad tror du att det beror på? Förslag på åtgärder för att motverka den typen av problem?

Guldhedsskolans värdegrund

Vi är Guldhedsskolan – elever och personal tillsammans.

Guldhedsskolan utgår vi ifrån att alla kan och vill lära sig så mycket som möjligt, och tror på att när man ser sin utveckling resultaten av insatser man gör växer självkänslan och självförtroendet. Där är uppmuntran, beröm och att vi lyfter fram goda exempel viktig i allt vi gör. På Guldhedsskolan lär vi av varandra och använder oss av många olika kunskapskällor och arbetssätt för att skaffa oss de bästa förutsättningarna för en framgångsrik framtid. Vi uppmuntrar varandra att vara delaktiga och vi låter alla vara med att samarbeta och bestämma på rätt nivå. Vi visar varandra respekt och hänsyn så att vi tillsammans kan känna gemenskap och trygghet och göra Guldhedsskolan till en så bra skola som möjligt.

Tillsammans har vi utifrån detta enats om 8 punkter som vi vill att elever på Guldhedsskolan skall känna samt vad personal och elever behöver göra för att man skall kunna känna så.

1. Jag kan och jag vill lära mig

Personal: Om vi gör skoldagen utmanande och lustfylld

Elever: Om vi är positiva, koncentrerade och har rätt inställning

2. Jag vet att jag är duktig

Personal: Om vi uppmuntrar och bekräftar eleverna

Elever: Om vi arbetar och ser att vi lyckas och berömmar varandra

3. Jag kan lära av andra

Personal: Om vi uppmuntrar kunskap och lärande hos varandra.

Elever: Vi lyssnar på varandra

4. Jag formar min framtid i skolan

Personal: Om vi förklarar syften och mål kopplat till samhället och livet.

Elever: Om vi lär och mycket och är bra kamrater.

5. Jag vill vara delaktig

Personal: Om vi ger eleverna inflytande på rätt nivå.

Elever: Om vi får säga vad vi tycker och sedan bestämmer tillsammans.

6. Jag kan samarbeta

Personal: Om vi ger eleverna handledning i grupp och lagarbete.

Elever: Om vi hjälps åt och låter alla vara med.

7. Jag visar respekt och hänsyn

Personal: Om vi är vuxna förebilder.

Elever: Om vi lyssnar på, stöttar och hjälper varandra.

8. Jag känner gemenskap och trygghet

Personal: Om vi har ett välkomnande klimat med samarbete och kamratskap.

Elever: Om vi är omtänksamma och bra kamrater.

Bilaga 4

Guldhedsskolans ordningsregler

Alltid

1. Vi uppträder kamratligt, lugnt och ordningsamt
2. Vi tar gemensamt ansvar för skolans egendom
3. Vi använder inte våld eller farliga föremål

Lektioner

1. Vi ser till att det är arbetsro
2. Vi går på alla lektioner och passar alla tider
3. Vi har med oss rätt material

Åk 3-6

1. Vi är på skolans område
2. Vi äter inte godis. Snacks eller tuggummi under skoldagen.
3. Vi är ute på rast

Fritids

1. Vi meddelar närvaro och hemgång.
2. Vi är ute varje dag.
3. Vi följer fritids rutiner vid aktiviteter

Konsekvenstrappa

1. Tillsägelse
2. Meddelande till hemmet
3. Föräldrar kallas till skolan
4. Samtal med klassföreståndare/elevhälsoteam/rektor
5. Rektor beslutar om vidare åtgärder

Bilaga 5 ur: Per-Åke Brandts artikel i *Lejongapet* 26-28 Augusti 1977: ”Om våra sedliga förfäder och våra osedliga barn.” Ur Osby kommunarkiv, ordningsregler. (2012-12-23)

Straffjournalen berättar

Om våra sedliga förfäder och våra osedliga barn

- Det är ingen ordning i skolan nuförtiden. Annat var det när jag gick i skolan. Vi fick åtminstone veta hut!

Känns yttrandet igen? Men hur var det i verkligheten på "den gamla goda tiden"?

I Osby kommunarkiv förvarades två intressanta dokument. Dels finns straffjournalen från folkskolan för åren 1896-1900 och dels finns prydligt antecknade regler "Om ordning och tukt". Det var inte alltid reglerna följdes, hur stränga de än var.

År 1899 fick ingen god början i Ousby folkskola. Den undervisande läraren antecknade flitigt i journalen:

Carl är ständigt oordningsam och begagnar öknamn på Algot och Artur. Albert är d:o och begagnar d:o på August. August begagnar öknamn på Albert, och Gustaf begagnar öknamn på Axel. Oskar kallar Albert "fläskaskank".

Emil blåste i flärpa i skolan, men nekade därtill, men både Georg och Emma var vittnen. Nils på n:r 5 slog Fridolf med knifven i hand. Bernt sade okyska ord, och Bernt var för övrigt också olydig.

Herman visade könsdelarna i skolan och som ett ytterligare tecken på sin trotsiga natur har han sagt "- Jag skiter i straffjournalen".

Sven hotade att slå hufvudet av Agda, och både Svante och Sven gick hem utan lof.

Läraren antecknar med darrande stil det värsta av allt: "Gustaf kallar mig Nisse".

På väggen i skolsalen hängde ordningsreglerna. De var prydligt präntade av en annan av skolans lärare:

- Lärjunge vare pliktig att inom skolan iakttaga ett sedligt uppförande, öva fridsamhet och välvilja emot kamrater, att aktningsfullt bemöta skolrådets ordförande och ledamöter, vederbörande tillsyningsmän m.fl., visa aktning och lydnad för sina lärare och utan motstånd mottaga deras föreskrifter, tilltal och bestraffningar".

Detta skrevs innan elevmedverkan i undervisningen blev modern.

Det var dock inte så särdeles sedligt gjort av Fridolf, när han förde oljud i klassen, och inte uppfyllde han ordningsstadgans bud att utan gensägelse eller motstånd taga emot tillrättavisning. Surt och lett svarade han sin gode lärare med orden: "Kyss mig i röfven".

Gammalstavningen bidrar till att mildra intrycket av det sagda.

Och hade Olof bättre begrundat vad som gällde om ordning och tukt, hade han nog sprungit på bänkarna under lärotimmarna och ej heller varit stursk vid tillrättavisning.

Fridolf kallade läraren "drumla snörbete". Vittne därtill var Konstanse.

- "Det är lärjunge förbjudet att skriva, skära eller rita i skolböcker eller på skolbänkar eller på dörrar, plank och väggytor osv., att bruka tobak vare sig inom som utom skolan, att

göra skada på träd och planteringar, plundra fågelbon eller öva anna dylik råhet."

I straffjournalen ser man, att ordningsföreskrifterna, behövdes, eller också skall man se ordningsföreskrifterna som en lista över vanligen förekommande förseelser.

Oskar slog bläck på golvet och lämnade skolan utan lof. Walter på fattiggården fick tio öre till en skrivbok, men köpte en liten kortlek för penningarne. Ola på n:r 3 kastade sten efter Hilma. Han slog därvid sönder en fönsterruta på Nykterhetshuset. Han lydte ej befallning att bedja om ursäkt härför. Ola störde undervisningen med oljud många gånger.

Sigrid var vittne till att Fridolf spottat på Ernst. Sigurd slog Karl så att han fick ett blått öga och hål under ögat. Dessutom kastar Karl kork, men nekar.

Ordningsreglerna var stränga och hot om påföljd saknades ej:

- "Skulle lärjunge inte låta sig genom lärarens varningar och bestraffningar rätta, skall läraren genast göra anmälan hos såväl lärjungens målsman som och hos skolrådets ordförande, vilken äger efter målsmans hörande i samråd med lärare och skolråd vidtaga lämpliga åtgärder.
Skulle lärjunge genom svår vanart utöva ett skadligt inflytande på sina kamrater eller begå grövre förbrytelse varde han genom skolrådet från skolan skild och - såvitt ske kan - hänvisad till vårdanstalt för vanartiga och i sedligt avseende försummade barn."

Ja, så illa kunde det gå.

Men var det inte bättre i skolan förr? Folk säger ju att det blir värre och värre med våra ungar. Så här säger en: "Vår ungdom älskar ingenting annat än lyxen och lättjan. Unga män och kvinnor uppför sig sämre än någonsin tidigare. Vår tids barn har blivit tyranner över oss, de är uppkäftiga mot sina föräldrar och andra, de har dåliga matseder och har blivit sina lärares skräck.

Sagesmannen är Sokrates, 400 år f.Kr.

En annan vittnar: "Att pojkligorna systematiskt driver stöld och skadegörelse på egendom dels av förstörelselusta, dels för att därigenom skaffa sig medel till vilda orgier hör nästan till ordningen för dagen eller snarare natten. Vår tids ungdom lever vilt. Innan pojken ännu fått fjun på hakan har han tömt lustens bågare till dräggen." (Yttrande vid prästmöte i Göteborg 1897.)

Slutligen ett citat från 1850: "Situationen i klassrummen är förskräcklig. Eleverna pratar i mun på varandra. På sin fritid dricker de ofta öl och brännvin. De gör sig skyldiga till allt möjligt ofog. De lyfter av grindar, de tar ned skyltar osv. Ungdomarnas uppträdande kännetecknas ofta av en råhet utan like i modern tid."

Ja, dessa stackars ungar! Men vad kan man begära av dem, när de generation efter generation haft sådana förfäder.

Avslutningsord: Predikaren 7:11.

Per-Åke Brandts artikel i "Lejongapet 26-28 augusti 1977", avskriven av Lars Mars.